

MODERN STANDART ARAPÇA VE BAZI ARAP DİYALEKTLERİNDE GELECEK ZAMAN FORMLARI*

Ahmet Şen**
Soner Akdağ***

Öz

Arap dilinin tarihi üzerine kafa yoran bilim insanları arasında, bu dilin tarihî dönemlerine yönelik çeşitli adlandırmalar yapılmışsa da konu üzerinde tam bir mutabakat sağlanabilmiş değildir. Bununla birlikte, günümüzde, tüm Arap ülkelerince kullanılan ortak bir kültür / yazı dilinin varlığından söz edilebilir. Gazete, roman, öykü vb. gibi türler çoğunlukla bu dilde yazılır; genele hitap eden konuşmacı, aydın ve muhabirler de bu dille konuşurlar. Bununla birlikte Arapçanın; konuşulmakta olduğu hemen her coğrafi bölgede, geniş halk kitleleri tarafından günlük yaşamda kullanılan, hatta bazen tiyatro vb. türde eserlere de yansıyan birçok dilsel varyasyonunun bulunduğu da bir gerçektir. Bu farklılıklar, Arapça asıllı lehçe veya Batı dillerinden alıntı diyalekt kavramlarıyla ifade edilir. Daha çok konuşmada kendisini gösteren telaffuz farklılıkları ise şive (accent / لُكْنَة) olarak nitelendirilir. Lehçe veya diyalekt, pek tabii ki aynı dile ait ama farklı özellikler sergileyen şubeleri ifade etmekte kullanılır. Bugün farklı ülkelerde veya bölgelerde konuşulmakta olan Arapça dil şubelerinin çok büyük bir kısmının hem telaffuz, hem kelime dağarcığı, hem de gramer yapıları açısından yer yer ciddi denebilecek farklılıklar göstermekte olduğunu; dolayısıyla da bu şubelerin, lehçe kavramı içerisinde değerlendirilebileceğini; bununla birlikte aynı lehçenin konuşulduğu bölgenin farklı yörelerinde de lehçe olarak değerlendirilemeyecek küçük bazı farklılıkların (ağız, aksan, şive vb.) söz konusu olabileceği rahatlıkla söylenebilir. Bu çalışmada günümüz Arapçasının standart olan versiyonuyla bazı lehçeleri, gelecek zaman işaretleyicileri açısından değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili, gelecek zaman şekilleri, lehçe, ağız.

Future Markers in Modern Standard Arabic and Some Arabic Dialects

Abstract

Today, the Arabic language is spoken by more than 300 million people in more than 20 countries and has an important place among the world's languages with its

* Araştırma makalesi/Research article

** Dr. Öğr. Üyesi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belâgatı Anabilim Dalı (Dr. Assistant Professor, Erzincan Binali Yıldırım University, Faculty of Theology, Department of Arabic Language and al-Balagha) Erzincan/Türkiyehansen5224@gmail.com ORCID: 0000-0003-4370-6962

*** Doktorant, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri ABD (Phd Candidate, Erzincan Binali Yıldırım University, Social Sciences Institute, Department of Basic Islamic Sciences), Erzincan/Türkiyeturkology@gmail.com ORCID: 0000-0003-3403-5976
Makale Gönderim Tarihi: 18.01.2021

Makale Kabul Tarihi : 26.05.2021

NÜSHA, 2021; (52): 179-198

richness and diversity of dialects and accents. These dialects, each of which has its own phonetic, morphological, syntactic and lexical features; present a very different typological aspect, especially in terms of verb tense markers. Perhaps the most striking of the structures used to mark the tense of action in the Arabic dialects spoken today are future tense markers. Because these markers vary according to almost every dialect, they exceed 20 in number. Some of these markers, all of which are brought before the verb, are proclitics, while others are clitics / prefixes. Whether in preform or prefix form, these structures have the function of indicating the future tense and have been produced through the grammaticalization of some structures that were previously lexical units. In terms of these future tense markers mentioned in this concise research, Modern Standard Arabic and some important Arabic dialects that continue to be spoken today are discussed. The dialects that we discuss in this article are seen in such as Egypt, Oman, Palestine, Jordan, Yemen, Algeria, Libya and Morocco.

Keywords: Arabic Language, future markers, dialect, accent.

Structured Abstract

Although various names have been made for the historical periods of the Arabic language among scholars who have thought about the history of this language, a complete agreement on the subject has not been reached. However, it can be mentioned that there is a standard culture / written language that is commonly used by all Arab countries today. Newspaper, novel, story, etc. types such as are often written in this language; Orators, intellectuals and reporters addressing the general public also speak in this language. In almost every geographical area where Arabic is spoken, used by wide public masses in daily life, it is a fact that there are many linguistic variations of the Arabic language even reflected in some works of the literature. These differences are expressed in terms of Arabic-origin lahja or dialect derived from Western languages. Differences in pronunciation, which are mostly seen in speech, are described as an accent (لُكْنَة). Dialect is obviously used to refer to sections that belong to the same language but exhibit different characteristics. Most of the Arabic language branches, which are spoken in different countries or regions today, show serious differences in terms of both pronunciations, vocabulary and grammatical structures. Therefore, these branches can be evaluated within the concept of dialect; However, it can be easily said that there may be some minor differences that cannot be considered as dialects in different regions of the area where the same dialect is spoken. In this study, the standard branch of today's Arabic and some dialects are evaluated in terms of future tense markers. There are two morpheme / الوحدة الصرفية used as future tense markers in "Modern Standard Arabic" or "Modern Literary Arabic": "sevfe / ستَوْف" and "se- / سَ". Although it is accepted that there is a difference between these two morphemes in Classical Arabic, nowadays, there seems to be complete freedom in their choice. In other words, there is no special distinction between these two morphemes such as "near future" or "far future", and they can easily be used interchangeably. Considering that Arabic, which is spoken in more than 20 countries today, has spread over a wide geography, it is quite natural that it shows various dialect differences. One of these differences manifests itself in "future tense forms". In the living Arabic dialects, the structures used to express the future are quite diverse. This variety is provided by the words or prefixes placed before the verb. Among them, there are some prefixes such as:

“rāyih / رايح”, “rāh / راح”, “rah / رح”, “hā- / حا”, “ḥa- / حـ”, “he- / هـ”, “ḡādī / غادي”
 “, “ḡa- / غـ”, “māṣī / ماشي”, “māṣ / ماش”, “bāṣ / باش”, “sāyir / ساير”, “yabḡā / يبغى”
 “, “yabḡī / يبغى”, “bidd / بَدّ”, “vidd / وَدّ”, “yiṣā / يشا”, “ydevr-ydōr / يدور”, “bḡā / بعا”
 “, “ba- / بـ”, “ad / عد”, “a- / عـ”, “zi- / زـ”, “seyyer / سير”, “ser / سر” ve “še- / شد”. Seven different future tense forms in living Arabic dialects are discussed in the article: 1- The form of “رَحْ + الفعل المضارع” is one of the most frequently used structures in Algeria, Egypt, Mosul and Amman as well as many other Arab dialects to express the future. 2- The form of “حَ + الفعل المضارع” is used in Tripoli, hence in Libya dialect; It is also used to mark the future tense in many other regions such as Egypt and Oman, and is based on the word “راح / راح”. The verb “راح / راح”, which is normally a lexeme, became grammatical in time and finally took the form of “ḥa- / حـ” as a prefix. 3- The form of “بَدّ + ضمير متصل مناسب + الفعل المضارع” is used in Jordan and Palestine to mark the future tense. The pronunciation of the prefix “بَدّ / بَدّ” in the form and marking the future time may vary according to regions. 4- The form of “هـ + الفعل المضارع”. The form of “شَدّ + الفعل المضارع” is that a pattern is one of the future tense forms used in San'a, that is, the Yemen dialect. The “شَدّ / شَدّ” in the structure is often added to the first person conjugation. 6- The form of “عَدّ + الفعل المضارع” is a form that expresses the future in San'a, hence the Yemen dialect. In the same dialect, “شَدّ / شَدّ” and “ad / عد” structures are also used to show the future tense. 7- The form of “غادي / غَ + الفعل” is used to mark the future tense in Morocco dialect.

Giriş

Arap dilinin tarihi üzerine kafa yoran bilim insanları arasında, bu dilin tarihî dönemlerine yönelik çeşitli adlandırmalar yapılmışsa da konu üzerinde tam bir mutabakat sağlanabilmiş değildir. Bununla birlikte, **Jonathan Owens**'ın sınıflandırmalarını¹ dikkate alırsak Arapça için şu dört dönemden söz edebiliriz:

1. İlk Arapça (Proto-Arabic)
2. Yayılma Öncesi Arapça (Pre-diasporic Arabic)
3. Eski Arapça (Old Arabic)
4. Klasik Arapça (Classical Arabic), Modern Standart Arapça/Fasih Arapça (Modern Standard Arabic)

Bu sınıflandırmada *Klasik Arapça* ve *Modern Standart Arapça*nın aynı kategoride değerlendirilmesi²; bunların, söz varlıklarındaki bazı değişiklikler ve kimi gramatik farklılıklar istisna edilirse, hemen hemen aynı olmalarıdır.³ Bununla birlikte **Sa'īd Bedevī**, Arapçanın bu iki kolunu ayrı maddeler hâlinde değerlendirmiş ve birini *fuṣḥa't-turāṣ*, diğerini ise *fuṣḥa'l-'aṣr* olarak isimlendirmiştir.⁴

Nasıl adlandırılırsa adlandırılırsın, günümüzde, tüm Arap ülkelerince ortak olarak kullanılan standart bir kültür / yazı dilinin varlığından söz edebiliriz. Gazete, roman, öykü vb. gibi türler çoğunlukla bu dilde yazılır; genele hitap

eden hatip, aydın ve muhabirler de bu dille konuşurlar. Bununla birlikte Arapçanın; konuşulmakta olduğu hemen her coğrafi bölgede, geniş halk kitleleri tarafından günlük yaşamda kullanılan, hatta bazen tiyatro vb. türde eserlere de yansıyan birçok dilsel varyasyonunun bulunduğu da bir gerçektir. Bu farklılıklar, Arapça asıllı *lehçe* veya Batı dillerinden alıntı *diyalekt* kavramlarıyla ifade edilir.⁵ Daha çok konuşmada kendisini gösteren telaffuz farklılıkları ise *şive* (accent / *الكنة*) olarak nitelendirilir.⁶

Lehçe veya *diyalekt*, pek tabii ki aynı dile ait ama farklı özellikler sergileyen şubeleri ifade etmekte kullanılır. Bu anlamda **Charles W. Kroidler**, şu ifadeleri kullanır⁷: “*Aynı ana dile sahip kişiler birbirlerini anlayabildiklerinde ve aynı zamanda birbirlerinin konuşmalarındaki tutarlı değişiklikleri fark ettiklerinde, aynı dilin farklı lehçelerini konuştuklarını söylüyoruz.*” Bununla birlikte, hemen her konuşmacının konuşma tarzının farklı olduğunun ve tüm farklılıkların *lehçe* olarak isimlendirilemeyeceğinin de farkındadır **Kroidler**; bu yüzden sözlerine şöyle devam eder: “*‘Lehçe’ terimi, maalesef çok kesin bir terim değildir. Herhangi iki kişinin konuşma tarzlarında farklılıklar vardır. Peki, onlara farklı lehçeler diyebilmemiz için konuşma yolları ne kadar farklı olmalı? İşte diyalektoloji konusunda uzmanlaşmış profesyonel dilbilimciler, bir ülkenin bir lehçe alanı ile başka bir lehçe alanı arasında bir ayırım yapmak için çeşitli telaffuz, kelime dağarcığı veya gramer ifadeleri ölçütleri kullanırlar; ancak hiç kimse konuşma biçiminin tek bir lehçe alanı içinde tamamen tek tip olduğunu varsaymaz.*”⁸

Bu ifadeleri dikkate aldığımızda, bugün farklı ülkelerde veya bölgelerde konuşulmakta olan Arapça dil şubelerinin çok büyük bir kısmının hem *telaffuz*, hem *kelime dağarcığı*, hem de *gramer yapıları* açısından yer yer ciddi denebilecek farklılıklar göstermekte olduğunu; dolayısıyla da bu şubelerin, *lehçe* kavramı içerisinde değerlendirilebileceğini; bununla birlikte aynı *lehçenin* konuşulduğu bölgenin farklı yörelerinde de *lehçe* olarak değerlendiremeyeceğimiz küçük bazı farklılıkların (ağız, aksan, *şive* vb.) söz konusu olabileceğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

Ülkemizde Arap Dili lehçelerine dair yeterli miktarda nitelikli çalışmanın yapılmadığına tanık olduk. Lehçelerin bir dilin temel şubeleri olduğu düşünüldüğünde bu tür çalışmaların direkt dil çalışmalarının odağı olması gerektiği kanaatini paylaşmaktayız. Çalışmamız Arap lehçeleri bazlı bir çalışma olarak sunulsa da konunun diglossia olgusu merkeze alınarak işlenebileceğini de belirtmek isteriz. Bu kısa açıklamalardan sonra, günümüz Arapçasının *standart* olan şubesiyle bazı *lehçelerini*, *gelecek zaman işaretleyicileri* açısından değerlendirmeye geçebiliriz.

1. Modern Standart Arapçada Gelecek Zaman Formları

“Modern Standart Arapça” veya “Modern Yazın Arapçası”nda *gelecek zaman işaretleyicisi* olarak kullanılan iki *biçimbirim* (morpheme / الوحدة الصرفية) vardır: “sevfe / سَوْفَ” ve “se- / سَ”. Her ne kadar Klasik Arapçada bu iki *biçimbirim* arasında bir farkın olduğu kabul edilirse de⁹ günümüzde, bunların seçiminde tam bir özgürlük var gibi görünmektedir.¹⁰ Yani bu iki *biçimbirim* arasında “yakın gelecek” veya “uzak gelecek” gibi özel bir anlam ayrımı söz konusu değildir ve bunlar, rahatlıkla birbirlerinin yerine kullanılabilir; Dahası, aynı anda tek bir cümlede de yer alabilmektedir.¹¹ Bununla birlikte “se- / سَ”nin, “le- / لَ” önekiyle kullanılmadığını; bu tarz bir yapıda, sadece “sevfe / سَوْفَ”nin kullanılmasının gerektiğini de ifade etmeliyiz. Aşağıda verilen örneklerde, sözü edilen iki durum da açıkça görülebilmektedir:

- a. ...أنه سوف يرحل بعد ساعات وأن هذا النهار آخر ما س يراه ويعيشه...
...birkaç saat sonra vefat edeceğini ve bu günün, görüp yaşayacağı son gün olacağını...
- b. لسوف يقاتلون حتى الموت للدفاع عن أملاكهم.
Mülklerini savunmak için ölümüne savaşıacaklar.

Herhangi bir dilin gelişim süreci içerisinde bazen bir *sözlükbirim* (lexeme / المفردة), *biçimbirime* dönüşebilir. Bu durum, modern dilbilimde *dilbilgiselleşme* (grammaticalization / انتحاء) terimiyle ifade edilir.¹² *Dilbilgiselleşme* olgusu, eski *sözlükbirim*den uzaklaşmayı ve yavaş yavaş daha dilbilgiselleştirilmiş bir *biçimbirim* statüsüne doğru ilerlemeyi belirtir; örneğin, başlangıçta sözlükbirimsel bir öge *kaynaşık* (clitic) hâline geldiğinde, daha önceki biçimlerinden birine geri dönmez. Bu gelişimsel süreç, Modern Standart Arapçada, “sevfe / سَوْفَ”, “se- / سَ” gelecek zaman belirticisinin gelişiminde görülür. Bu işaret, köken olarak “فلانٌ يقاتلُ السَّوْفَ” (Falanca arzularla beslenir/yaşar.) cümlesindeki¹³ gibi “*sabır, erteleme*” anlamına gelen bir isme, yani “سوف”a dayanmaktadır.¹⁴

Şimdi bu işaretleyicileri, örnekleri çerçevesinde ayrı ayrı değerlendirebiliriz.

1.1. “سَ + الفعل المضارع المرفوع” Formu

Çekimsel biçimbirim (inflectional morpheme) “se- / سَ”, *muzāri* fiile eklenen bir *önek* (prefix) olup *gelecek zamanı* belirtmekte kullanılır.¹⁵ Yani bu *biçimbirim*, “sevfe / سَوْفَ”den farklı olarak kendisinden sonra gelen kelimeye bitişik yazılır:

- a. سَ نحاولُ التواصل بضيوف البرنامج عبر الاتصال بالأقمار الاصطناعية.

Yapay uydularla iletişime geçerek programın konukları ile iletişim kurmaya çalışacağız.

- b. سَيَتُّ الاتصال بين الحكومة والمعارضة على مرحلتين الأولى في شهر نيسان والثانية في شهر أيلول.

Hükümet ve muhalefetle; birincisi Nisan ayında, ikincisiyse Eylül ayında olmak üzere iki aşamada temas kurulacak.

- c. سَيَزُورُ الرئيس المصري لندن، ولهذا قامت الأجهزة الأمنية البريطانية بإجراءات تحفظية حفاظا على سلامة الزائر.

Mısır Cumhurbaşkanı Londra'yı ziyaret edecek ve bu yüzden İngiliz güvenlik hizmetleri ziyaretçinin güvenliğini korumak için tedbirler aldı.

1.2. "سَوْفَ + الفعل المضارع المرفوع" Formu

Bir *önbiçimce* (proclitic) olan "sevfe / سَوْفَ" de tıpkı "se- / سَدَ" gibi *muzāri* fiilden önce getirilerek *gelecek zamanı* ifade etmekte kullanılır.¹⁶ Ne var ki bu yapı, öncekinden farklı olarak ayrı bir kelime gibi yazılır:

- a. سَوْفَ تنشرُ جميع هذه الوثائق على موقعنا الإلكتروني مساء اليوم.

Tüm bu belgeler, bu akşam web sitemizde yayımlanacaktır.

- b. وصف مراقبون هذه الصفقة بالمرحلة وبأنها سَوْفَ تدرُّ على النادي الكثير من العائدات.

Gözlemciler bu anlaşmayı kârlı olarak nitelendirdi ve kulübe çok fazla gelir getireceğini söyledi.

- c. يقول الخبراء إن قمع التظاهرات لن يعيد الناس إلى بيوتهم بل على العكس سَوْفَ يؤدي إلى نتائج عكسية وسيزداد المتظاهرون في الشوارع.

Uzmanlar; gösterileri bastırmanın insanları evlerine geri döndürmeyeceğini, tersine geri tepeceğini ve sokaklarda göstericilerin çoğalacağını söylüyor.

1.3. "لَنْ + الفعل المضارع المنصوب" Olumsuzluk Formu

Tıpkı Klasik Arapçada olduğu gibi Modern Standart Arapçada da *gelecek zamanın olumsuzunu* işaretlemekte kullanılan *biçimbirim* "لَنْ / لَنْ" dir. Bununla birlikte Kur'ân Arapçasından farklı olarak¹⁷ Modern Standart Arapçada ayrıca "سوف + لا + الفعل المضارع المرفوع" formu da kullanılmaktadır.¹⁸ Ne ki "لَنْ / لَنْ" morfeminin, öncesine getirildiği *muzāri* fiili "naşb / نصب" etme özelliği de vardır.¹⁹

- a. اعترف المسؤول عن خطئه وأكد أنه استوعب درسا لن ينساه من قضية الرشوة التي تورط فيها.

Yetkili, yaptığı hatadan dolayı özür diledi ve katıldığı rüşvet davasından unutamayacağı bir ders aldığını belirtti.

- b. ويضيف البيان أنّ جميع الجرائم التي ارتكبت بحقّ المواطنين لن تمرّ دون عقاب وستُرفع دعاوى بحقّ مرتكبيها في المحاكم الدوليّة.

Açıklamada, vatandaşlara karşı işlenen tüm suçların cezasız kalmayacağı ve uluslararası mahkemelerde faillerine karşı dava açılacağı belirtiliyor.

- c. سوف لا يتأخّر كثيرا.

O, çok geç kalmayacak.

2. Bazı Dialeklerde Gelecek Zaman Formları

Günümüzde 20'nin üzerinde ülkede konuşulmakta olan Arapçanın, oldukça geniş bir coğrafyaya yayıldığı düşünüldüğünde, muhtelif *lehçe* farklılıkları göstermesi de son derece doğaldır. Bu farklılıklardan biri, kendisini “gelecek zaman formları”nda gösterir.

Yaşayan Arap lehçelerinde, *gelecek zamanı* ifade etmekte kullanılan yapılar bir hayli çeşitlilik arz eder. Bu çeşitlilik, fiilin öncesine yerleştirilen kelime veya ekler marifetiyle sağlanır. Bunlar arasında “rāyih / رايح”, “rāh / راح”, “rah / رح”, “hā- / حا”, “ha- / حـ”, “he- / هـ”, “gādī / غادي”, “gā- / غـ”, “māšī / ماشي”, “māš / ماش”, “bāš / باش”, “sāyir / ساير”, “yabgā / يبغى”, “yabgī / يبغى”, “bidd / بدّ”, “vidd / ودّ”, “yišā / يشا”, “ydevr-ydōr / يدور”, “bgā / بغا”, “ba- / بـ”, “ad / عد”, “a- / عـ”, “zi- / زـ”, “seyyer / سيّر”, “ser / سر” ve “še- / شد” gibi birçok yapı vardır.²⁰ Dikkat edilirse bunların bir kısmı *bağımsız*, diğer bir kısmı ise *bağimli* morfemdir.

Biz, bu başlık altında, sözü edilen *gelecek zaman işaretleyicilerinden* sadece sık ve yaygın olarak kullanılanları kısaca ele alacağız. Ülkemizde konuşulan Arap lehçelerine dair bir çalışma farklı bir araştırma metodu gerektirdiğinden ayrı bir çalışma konusu olduğunu söylemek isteriz.

2.1. “رَحْ + الفعل المضارع” Formu

Cezayir, Mısır, Musul²¹ ve Amman²² gibi bölgelerle birlikte daha birçok Arap dialektinde kullanılan bu form, *gelecek zamanı* ifade etmek için en sık başvurulan yapılardandır. Yapıda yer alan “rah / رح”, “rāyih / رايح” ifadesinin kısaltılmış şeklidir.²³

- a. رَحْ أَشَوْفَه الْأَسْبُوعِ الْجَائِي.
rah eṣōfoh il-usbū‘ il-cāyy.
 Gelecek hafta onu göreceğim.
- b. عِظَامَكَ رَحْ تَصِيرُ غِبَارًا.
 ‘izāmek **rah** tṣīr ḡbār.
 Kemiklerin toza dönüşecek.
- c. اِمْتَى رَحْ تَزِيدُ لَنَا الْمَعَاشَ؟
 imtā **rah** tzīd lenā l-ma‘āš?
 Maaşımızı ne zaman artıracaksın?

Bu yapının olumsuz formu ise “**ما / مش** + رح + الفعل المضارع” şeklindedir. Mezkur yapıda, olumsuzluk bildiren “**مش**” sözünün, “miş” ve “muş” şeklinde iki *sesbirimcik / biçimbirimsel değişkesi* (allophone / *عضو الوحدة الصوتية*) vardır.²⁴ Fakat bu değişkeler; genellikle yazıda değil, telaffuzda görülür:

- d. مَا / مَشْ رَحْ اشترى بيت في هاي المدينة.
mā / miş rah eṣtrī beyt fī hāy il-medīneh
 Bu şehirde bir ev satın almayacağım.
- e. هَيَّ مَا / مَشْ رَحْ تروح عالمدسة بكرًا.
 hiyyé **mā / miş** rah trūḥ ‘al-medreséh bukrā
 O, yarın okula gitmeyecek.

2.2. “**حَ + الفعل المضارع**” Formu

Bu form, Trablus’ta²⁵, dolayısıyla da Libya diyalektinde; ayrıca Mısır ve Umman gibi diğer birçok bölgede *gelecek zamanı* işaretlemekte kullanılmakta²⁶ ve “**راح / rāḥ**” kelimesine dayanmaktadır. Normalde bir *sözlükbirim* olan ve *üçüncü-eril-tekil şahsa* göre çekimlenmiş hâliyle “*gitti*” anlamına gelen “**راح / rāḥ**” hareket fiili, zamanla *dilbilgiselleşmiş* ve en sonunda ise bir *önek* olarak “**ha- / حَ**” şeklini almıştır²⁷.

Arap lehçelerinde *gelecek zamanı* işaretlemek için en yaygın kaynaklardan birinin “*gitmek*” anlamına gelen hareket fiili olduğunu söyleyebiliriz. Buna göre, sözünü ettiğimiz fiilin *dilbilgiselleşme* süreci, şu şekilde gösterilebilir²⁸:

- Aşama 0: Modern Standart Arapça **rāḥ** ‘gitti. 3.Er.Tek.’
 Aşama 1: Kentsel Hicaz Arapçası **rāḥ** ‘gitti. 3.Er.Tek.’
 Aşama 2: Kentsel Hicaz Arapçası **rah** ‘gel.zam. işaretleyicisi’

Aşama 3: Kentsel Hicaz Arapçası **ħa-** ‘gel.zam. işaretleyicisi’

Kısaca değerlendirmesini yapmaya çalıştığımız bu form için örnekler, aşağıdaki gibidir:

a. **ħ** أَتَّصِلُ لَكَ بِالمَسَاءِ.
ħa-tteşil lek bil-mesā’.
Gece seni arayacağım.

b. **ħ** بِشْتَرِي فَلَافِلَ.
ħa-yiştirī felāfil.
O, biber satın alacak.

c. **ħ** نُصُوم يَوْمَ الإِثْنَيْنِ.
ħa-nşūm yevmi’l-itnīn.
Pazartesi günü oruç tutacağız.

Bu yapının olumsuz formu, “مش + ħ + الفعل المضارع”, “مش + ħ + الفعل المضارع + ش” biçimi de kullanılmaktadır²⁹:

d. **miş** مِشْ ħa-yşrib il-kahvéh.
O, kahve içmeyecek.

Bu önek, bazı ağızlarda ayrıca “ħā / حَا” şeklinde ve uzun ünlülü de duyulabilmektedir.

e. **il-kātib ħā-** يَسَافِرُ بِكَرَةِ.
il-kātib ħā-ysāfir bukrah.
Yazar, yarın seyahate çıkacak.

Mısır diyalektinde, *gelecek zaman öneki* “he- / هـ-” şeklinde³⁰ de duyulabilir:

f. **is-sene llī gāye ħa-** رُجِعَ مِصْرَ إِنْ شَاءَ اللهُ.
is-sene llī gāye ħa-rga‘ méşr in şā’allāh.
Gelecek yıl, inşallah, Mısır’a geri döneceğim.

Sonuç olarak, mezkur yapının şu şekilde dilbilgiselleştiğini söyleyebiliriz: “rāyih > rāh > rah > ħa- > ha-”.³¹

2.3. “بَدَّ + ضمير متصل مناسب + الفعل المضارع” Formu

Bu form, Ürdün³² ve Filistin³³ gibi birçok bölgede *gelecek zamanı* işaretlemek için kullanılmaktadır. Formda yer alan ve *gelecek zamanı* işaretleyen “bidd / بَدَّ” -ki yörelere göre telaffuzu değişebilmektedir- aslında bir sözlükbirim olarak “*istemek*” anlamına gelen bir fiildir.³⁴ Zamanla dilbilgiselleşerek *gelecek zamanı* da ifade eden bir *kaynaşık* halini almıştır.

Burada üzerinde durulması gereken diğer bir şey de “bidd / بَدَّ” kaynaşığının, cümlede konu edilen *şahıs*, *sayı* ve *cinsiyete* uygun *zamirsel bir ek* almasıdır³⁵:

a. بَدِّي أطلع يوم السبت.

bidd-ī atla‘ yôm is-sebt.

Cumartesi günü çıkacağım (lit. çıkmak istiyorum).

b. كيف بَدُّهُ يكون العالم بعد عشرين سنة؟

keyf **bidd-uh** yikūn il-‘ālem ba‘d ‘iṣrīn sene?

Yirmi sene sonra dünya nasıl olacak?

c. بَدَّكَ تُشوفها بعد بكرة؟

bidd-ek tṣūfihā ba‘id bukra?

Onu öbür gün görecek misin?

Bu yapının olumsuz formu ise “*مَا + بَدَّ + الفعل المضارع*” şeklindedir:

d. مَا بَدَّكَ تذهب بكرة.

mā bidd-ek tizheb bukrā.

Yarın gitmeyeceksin.

2.4. “بَدَّ + الفعل المضارع” Formu

Bu formu oluşturan parçalardan “bi- / بَدَّ”nin, Arapçada “*başladı*” anlamına gelen “bede’e / بدأ” fiilinin dilbilgiselleşmesi ve bir *önek* hâlini alması sonucu oluştuğu³⁶ ifade edilmiştir. Bununla birlikte söz konusu önekin “*istiyorum*” anlamına gelen “bi-vuddī / بَدِّي” masdarının (verbal noun / مصدر) önce “badd / بَدَّ” kelimesine dönüşüp daha sonra “bi- / بَدَّ” şeklini almasıyla ortaya çıktığını kabul edenler de vardır.³⁷ Aslında yaşayan Arap lehçelerinde daha çok *şimdiki zamanı* işaretlemekte kullanılan bu yapıya,³⁸ ayrıca *gelecek zamanı* işaretlemek için de sıklıkla başvurulabilmektedir:

a. وعدوني إنا بَدِّنْ روح مصر.

va‘adūnī innā **bi-nrūḥ** maṣr.

Mısır'a gideceğimize dair bana söz verdiler.

- b. هاذي أول مصيبة، عيل بـ تصير لي مصايب بالمغرب!
hāzī evvel muşībéh 'ayel **bi-tşir** lī maşāyib bi'l-mağrib!

Bu, ilk musibet; daha sonra Fas'ta başıma daha fazla musibet gelecek!

Bu yapının olumsuz formu ise “**مَا + ب + الفعل المضارع**” şeklindedir:

- c. ها المرة إن شاء الله ما بـ نسي.

hā l-marra in şā' allah **mā** bi-nsā.

Bu defa, inşaallah, unutmayacağım.

2.5. “**شَد + الفعل المضارع**” Formu

Bu kalıp San'a, yani Yemen diyalektinde kullanılan *gelecek zaman* formlarından biridir.³⁹ Yapıda yer alan “**şe- / شَد**” ise çoğunlukla *birinci şahıs* çekimine ilave edilir.⁴⁰ Örneklerde de görüleceği üzere “**şe- / شَد**”; bir *önbiçimce* değil, *önektir*:

- a. شَد أكتب رسالة.

şe-yuktub risāleh.

Ben, bir mektup yazacağım.

Bu yapının olumsuz formu ise “**مَا + شَد + الفعل المضارع + شُن**” şeklinde dizayn edilir⁴¹:

- b. مَا شَد أَتَّصِلُ شُن لَكَ بِالْمَسَاءِ.

mā şe-ttaşili-ş lek bi'l-mesā'.

Akşam seni aramayacağım.

2.6. “**عَد + الفعل المضارع**” Formu

Bu; San'a'da⁴², dolayısıyla da Yemen diyalektinde *gelecek zamanı* ifade eden bir formdur. Aynı diyalekte, *gelecek zamanı* göstermek için “**şe- / شَد**” ve “**ad / عَد**” yapıları da kullanılmaktadır. Ne var ki bunlar, çoğunlukla *birinci şahsa* eşlik ederken; “**a- / ع**”, diğer tüm şahıslarla sorunsuz olarak kullanılabilir.⁴³ Alanyazında bu yapının, “*dönmek, geri gelmek*” anlamındaki “**āde / عاد**” fiilinin dilbilgiselleşmiş şekli olduğu belirtilmiştir.⁴⁴ Yapıyla ilgili örnekler şunlardır:

- a. عائشة عَد تروح السوق.

'ā' işeh 'a-trūh is-sūḳ.

Ayşe çarşıya gidecek.

b. خديجة عَدِجِي إلى بيت عائشة.

ḥadīceh ‘a-ticī ilā beyti ‘ā’iṣeh.

Hatice, Ayşe’nin evine gelecek.

Bu yapının olumsuz formu⁴⁵ ise “عَدِ + الفعل المضارع + شُنْ” şeklindedir:

c. مَا عَدِ أَتَّصِلُ شُنْ لك بالمساء.

mā ‘a-ttaṣili-ş lek bi’l-mesā’.

Seni akşam aramayacağım.

2.7. “غَادِي / غَدِ + الفعل المضارع” Formu

Bu form, Fas diyalektinde⁴⁶ *gelecek zamanı* işaretlemekte kullanılır. Kalıpta verilen “gādī / غَادِي” kelimesi bir *etken ortaç* (اسم الفاعل / active participle) iken alternatifi olan “ga- / غَدِ” ise bir *kaynaşık* (clitic) biçimindedir⁴⁷ ve ilk kelimenin dilbilgiselleşmiş hâlidir:⁴⁸

a. كان غَادِي يسافر ل مريكا ولكن ما كانش عندو القيزا.

kān **gādī** ysāfr li mirīkā velākin mā kān-ş ‘indū l-vīzā.

Amerika’ya gidecekti fakat vizesi yoktu.

b. غَدِ ندوز عند صحبي مر العصر.

gā-ndūz ‘ind ṣaḥbī murr la‘aşr.

İkindiden sonra arkadaşımı ziyaret edeceğim.

Fas diyalektinde bu yapılardan “غَادِي”nin, “غَادِيَّة” ve “غَادِيَّين” gibi *dişil* ve *çoğul* şekillerinin de kullanıldığı olur⁴⁹:

c. غَادِيَّة تسافر.

gādiyeh tsāfr.

O (dişil), gitmeyecek.

d. غَادِيَّين يسافرو.

gādiyīn ysāfrū.

Onlar gitmeyecekler.

Bu yapıların olumsuz formları ise “عَدِ + الفعل + شُنْ + غَادِيَّين / غَادِيَّة + ما + غَادِي” ve “عَدِ + الفعل المضارع + شُنْ”⁵⁰ ve “عَدِ + الفعل المضارع + ما”⁵¹ şekillerindedir:

e. ما غاديش نساڤر بغد غدا.

mā ḡādīş nsāfr ba‘d ḡaddā.

Biz, öbür gün seyahat etmeyeceğiz.

f. ماغ نخلصك شن.

mā ḡā-nḡhallīşik-ş

Sana ödeme yapmayacağız.

Fas diyalektinde “*asla ... -meyecek*” anlamında olumsuz bir yapıyı dizayn etmek için “*ما عمر + ضمير متصل مناسب + الفعل المضارع*” formu da kullanılabilir⁵²:

g. ما عمرنا نساڤر ب الليل!

mā ‘ammar-nā nsāfr bi’l-līl.

Biz, asla geceleyin seyahat etmeyeceğiz.

Sonuç

Standart Arapça ve yaşayan Arap diyalektlerinin bazılarında yer alan *gelecek zaman işaretleyicilerini* değerlendirmiş olduğumuz bu kısa araştırmanın sonucunda, şu verilere ulaşılmış bulunmaktadır:

1. Günümüzün Arapçasında, *gelecek zamanı* işaretlemekte kullanılan yapılar, hem lehçeler arasında hem de lehçelerle Modern Standart Arapça (MSA) arasında değişiklik gösterebilmektedir.

2. MSA’da *gelecek zamanı* ifade etmekte kullanılan yalnızca üç *biçimbirim* (“sevfe / سوف”, “se- / سد” ve “len / لن”) varken yaşayan diyalektlerde muhtelif birçok *biçimbirim* kullanılmaktadır.

3. MSA’daki *gelecek zaman işaretleyicileri* (“sevfe / سوف”, “se- / سد” ve “len / لن”) günümüz Arap diyalektlerinde neredeyse hiç kullanılmamaktadır.

4. MSA’da kullanılan *gelecek zaman işaretleyicileri* arasında *anlam ve işlev* yönüyle herhangi bir farklılık bulunmamaktadır.

5. Yaşayan lehçelerde bazı *gelecek zaman işaretleyicilerinin* kullanımı *kişiye* (şahş / person) ve *sayıya* (‘aded / number) göre değişebilmektedir.

6. Bazı *gelecek zaman işaretleyicileri*, yaşayan lehçelerde, neredeyse sadece *birinci şahıs* için kullanılmaktadır: “şe- / شد” ve “ad / عد”.

7. Kimi gelecek zaman işaretleyicileri sadece bir bölge ve lehçede (ḡādī / غادي) yer alırken, bazılarıysa birden fazla bölge ve lehçede (rah / رح) görülebilmektedir.

8. Hem MSA’da hem de yaşayan lehçelerde *gelecek zamanı* işaretlemekte kullanılan yapılar aslen bir *sözlükbirime* (lexeme) dayanmakta ve

dilbilgiselleşerek ya *önbiçimce* (proclitic) ya da *kaynaşık* (clitic) şeklini almaktadır: “rāyih > rāḥ > raḥ > ḥa- > ha-”.

9. Lehçelerde görülen *gelecek zaman işaretleyicileri*, gelecek zaman anlamını yansıtmaya kabiliyetine de sahip olan “*gitmek, istemek, gelmek*” gibi fiillerden *dilbilgiselleşme* yoluyla üretilmiştir.

10. MSA’da *gelecek zamanın olumsuzunu* dizayn etmekte kullanılan ayrı bir *önbiçimce* (len / لن) varken; yaşayan lehçelerde olumsuz yapı dizaynı, olumlu yapılara ilave edilen *önbiçimce* ve *sonекler* (“mā / ما”, “miş / مش”, “mā ...-ş / ما...ش”, “ma-...-ş / م-...ش”) marifetiyle gerçekleştirilir.

11. MSA’da, *gelecek zamanın olumsuzunu* dizayn edilirken Klasik Arapçadan farklı olarak “سوف + لا + الفعل المضارع المرفوع” formu da kullanılabilir.

12. MSA’da *gelecek zamanın olumlusunu* kurmakta kullanılan yapılar, aynı söz içerisinde birlikte kullanılabilir ve bu yönüyle de Klasik Arapçadaki “*yakın-uzak gelecek*” ayırımından uzaklaşmış görünmektedir.

Kaynakça

- Abdel-Massih E. T. (1974) *Advanced Moroccan Arabic*, US: The University of Michigan.
- Abu Amsha D. (2016) “The Future Marker in Palestinian Arabic: An Internal Or Contact-Induced Change?”, *Proceedings of the 2016 annual conference of the Canadian Linguistic Association*, Kanada.
- Abu-Mansour M. H. (2008) “Meccan Arabic”, *The Encyclopedia of Arabic Language and Linguistics*, 3/179-187, Brill, Leiden.
- Aguadé J. (2018) “The Maghrebi dialects of Arabic”, *Arabic Historical Dialectology: Linguistic and Sociolinguistic Approaches*. ed. Clive Holes. Oxford University Press, US.
- Akdağ S. (2018) *Kur’ân Dilinin Fonetik Yapısı*, Lap Lambert Academic Publishing, Berlin.
- Birini A. (2018) “The Acquisition of Arabic as a First Language”. *The Routledge Handbook of Arabic Linguistics*. ed. Elabbas Benmamoun & Reem Bassiouney, Routledge, US.
- Aldrich M. (2016) *Egyptian Arabic Diaries: Reading and Listening Practice in Authentic Spoken Arabic*, Linguatism.
- Kalesi Y. M. (2006) *Modern Iraqi Arabic*. Georgetown University Press, US.
- Shorbaji N. (2020) “Prefixes in Various Arabic Dialects in Comparison of Standard Arabic: Progressive and Future Tenses”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 47, Isparta.
- Badawi E. (2016) *Modern Written Arabic: A Comprehensive Grammar*, Routledge, US.
- Bākellā M. (1983) *Mu‘cemu Muştalahāti ‘İlmi’l-Luğati’l-Ĥadīs*, Mektebetu Lubnān, Lubnān.
- Bassiouney R. (2009) *Arabic Sociolinguistics*, Edinburgh University Press, Edinburgh.
- Benmamoun E. (2000) *The Feature Structure of Functional Categories: A Comparative Study of Arabic Dialects*, Oxford University Press, US.
- _____ (2014) “Variations on the Same Theme: Sentential Negation and the Negative Copula in Arabic”. *Perspectives on Arabic Linguistics XXIV*–

- XXV, ed. Samira Farwaneh & Hamid Ouali. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam.
- Brustad K. E. (2000) *The Syntax of Spoken Arabic*, Georgetown University Press, US.
- Coghill E. (2020) “Neo-Aramaic”, *Arabic and Contact-Induced Change*. ed. Christopher Lucas & Stefano Manfredi. Language Science Press, Berlin.
- Comrie B. (1991) “On the Importance of Arabic”. *Perspectives on Arabic Linguistics III*, ed. Bernard Comrie & Mushira Eid. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam.
- Cowell M. W. (2005) *A Reference Grammar Of Syrian Arabic*, Georgetown University Press US.
- D’Anna L. (2020) “Arabic in the Diaspora”. *Arabic and Contact-Induced Change*, ed. Christopher Lucas & Stefano Manfredi, Language Science Press, Berlin.
- Eifan E. (2017) *Grammaticalization in Urban Hijazi Arabic*, The University of Manchester, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manchester.
- Esseesy M. (2007) “Grammaticalization”, *The Encyclopedia of Arabic Language and Linguistics*. 2/191-198, Brill, Leiden.
- Freeman A. (2002) “Why There is No Koiné in Sanṣaaʔ, Yemen”. *Perspectives on Arabic Linguistics XVI*. ed. Sami Boudelaa.: John Benjamins Publishing Company, Amsterdam.
- Gadalla H. A. H. (2004) *Comparative Morphology of Standard and Egyptian Arabic*, Lincom Europa, München.
- Holes C. (2018) *Arabic Historical Dialectology: Linguistic and Sociolinguistic Approaches*, Oxford University Press, US.
- Hoogland J. (2018) *The Routledge Introductory Course in Moroccan Arabic*, Taylor & Francis Group, New York.
- Horesh U. (2009) “Tense”, *The Encyclopedia of Arabic Language and Linguistics*. 4/454-458, Brill, US.
- Hussein L. (1993) *Levantine Arabic for Non-Natives: A Proficiency-Oriented Approach*, Yale University Press, US.
- İbnu Manzūr (1981) *Lisānu’l-‘Arab*. nşr. ‘Abdullāh ‘Alī el-Kebīr ve dğr, Dāru’l-Me‘ārif, Kāhire.
- Jarad N. I. (2013) “The Evolution of the B-Future Marker in Syrian Arabic”. *Lingua Posnaniensis*.

- Jones A. (2006) *Arabic Through the Qur'ān*, The Islamic Texts Society, UK.
- Kılıç H. (TS) *Sarf: Arapça Dil Bilgisi*, Seyda Kitabevi, Diyarbakır.
- Komisyon (TS) *Moroccan Arabic*, Hey'etu's-Selâm, Mağrib.
- Kreidler C. W. (1997) *Describing Spoken English.*: Routledge, US.
- Leddy-Cecere T. (2020) "Contact-induced Grammaticalization between Arabic Dialects". *Arabic and Contact-Induced Change*. ed. Christopher Lucas & Stefano Manfredi, Language Science Press, Berlin.
- Louis S. (2009) *Kallimni Arabi fi Kull Haaga: A Higher Advanced Course in Spoken Egyptian Arabic*, The American University in Cairo Press, Cairo.
- Lucas, C. (2020) "Introduction", *Arabic and Contact-Induced Change*. ed. Christopher Lucas, Stefano Manfredi, Language Science Press, Berlin.
- McLoughlin L. J. (2003) *Colloquial Arabic: Levantine*, Routledge, US.
- Omar M. K. (1976) *Levantine and Egyptian Arabic: Comparative Study*, Department of State Foreign Service Institute, US.
- Ouali H. (2018) "The Syntax of Tense in Arabic". *The Routledge Handbook of Arabic Linguistics*, ed. Elabbas Benmamoun, Reem Bassiouney, Routledge, US.
- Owens J. (2006) *A Linguistic History of Arabic*, Oxford University Press, New York.
- _____ (2018) "Dialects (speech communities), the Apparent Past, and the Grammaticalization: Towards on Understanding of the History of Arabic". *Arabic Historical Dialectology: Linguistic and Sociolinguistic Approaches*. ed. Clive Holes, Oxford University Press, US.
- Palva H. (2008) "Northwest Arabian Arabic", *The Encyclopedia of Arabic Language and Linguistics*, 3/400-408, Brill, Leiden.
- Petrova Y. (2014) "The Compound Tense Forms in Egyptian Arabic", *Romano-Arabica*. 14.
- Qafisheh H. A. (1977) *A Short Reference Grammar of Gulf Arabic*, University of Arizona Press, US.
- Qafisheh H. A. (1984) *Yemeni Arabic I-II*, University of Arizona, US.
- Ryding K. (2014) *Arabic: A Linguistic Introduction*, Cambridge University Press, UK.
- _____ (2005) *Formal Spoken Arabic*, Georgetown University Press, US.

- Saidat E. (2010) “Future Markers in Modern Standard Arabic and Jordanian Arabic: A Contrastive Study”, *European Journal of Social Sciences*, Vol. 12, No. 3.
- Tonsi A. (2010) *Kalaam Gamiil: An Intensive Course in Egyptian Colloquial Arabic*, The American University in Cairo Press, Cairo.
- Tural H. (2016) *Arapça Gramer ve İ'rab Teknikleri*, İFAV, İstanbul.
- Vardar B. (2002) *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Multilingual Yay, İstanbul.
- Watson J. C. E. (2002) *The Phonology and Morphology of Arabic*, Oxford University Press, US.
- Wer E. (2007) “Jordanian Arabic (Amman)”. *The Encyclopedia of Arabic Language and Linguistics*. 2/505-517, Brill, Leiden.
- Zahrani M. A. (2020) “Hypothetical and Counterfactual Mood Markers: Hierarchical Placement”. *The International Journal of Arabic Linguistics (IJAL)*. 1,2, 6/167-191.

-
- ¹ Jonathan Owens, *A Linguistic History of Arabic*, Oxford University Press, New York, 2006 s. 2.
- ² Hassan A. H. Gadalla, *Comparative Morphology of Standard and Egyptian Arabic*, Lincom Europa, München, 2004, s. 9.
- ³ Soner Akdağ, *Kur'ân Dilinin Fonetik Yapısı*, Lap Lambert Academic Publishing, Berlin, 2018, s. 49.
- ⁴ Reem Bassiouney, *Arabic Sociolinguistics*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2009, s. 14-15.
- ⁵ Muḥammed Ḥasen Bākellā ve dğr., *Mu'cemu Muştalahāti 'İlmi'l-Luğati'l-Ḥadīṣ*, Mektebetu Lubnān, Lubnān, 1983, s. 84.
- ⁶ Bākellā, *a.g.e.*, s. 84.
- ⁷ Charles W. Kreidler, *Describing Spoken English*, Routledge, US, 1997, s. 2.
- ⁸ Kreidler, *a.g.e.*, s. 2.
- ⁹ Hulusi Kılıç, *Sarf: Arapça Dil Bilgisi*, Seyda Kitabevi, Diyarbakır, ts., s. 48.
- ¹⁰ Elsaid Badawi ve dğr., *Modern Written Arabic: A Comprehensive Grammar*, Routledge, US, 2016, s. 413.
- ¹¹ Badawi, *a.g.e.*, s. 414.
- ¹² Berke Vardar ve dğr., *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Multilingual Yay., İstanbul, 2002, s. 185.
- ¹³ Ebu'l-Fazl Cemaluddīn Muhammed b. Mükerrer İbnu Manzūr, *Lisānu'l-'Arab*, nşr. 'Abdullāh 'Alī el-Kebīr ve dğr., Kāhire, 1981, c. III, s. 2152.
- ¹⁴ Mohssen Esseesy, “Grammaticalization”, *The Encyclopedia of Arabic Language and Linguistics*, Brill, Leiden: 2007, c. II, s. 192.
- ¹⁵ Karin Ryding, *Arabic: A Linguistic Introduction*, Cambridge University Press, UK, 2014, s. 102.
- ¹⁶ Ryding, *a.g.e.*, s. 102.
- ¹⁷ Alan Jones, *Arabic Through the Qur'ān*, The Islamic Texts Society, UK, 2006, s. 102.
- ¹⁸ Badawi, *a.g.e.*, s. 529.

- 19 Hüseyin Tural, *Arapça Gramer ve İ'rab Teknikleri*, İFAV, İstanbul, 2016, s. 57.
- 20 Thomas Leddy-Cecere, "Contact-induced Grammaticalization between Arabic Dialects", *Arabic and Contact-Induced Change*, ed. Christopher Lucas & Stefano Manfredi, Language Science Press, Berlin, 2020, s. 611-614; Christopher Lucas & Stefano Manfredi, "Introduction", *Arabic and Contact-Induced Change*, ed. Christopher Lucas & Stefano Manfredi, Language Science Press, Berlin, 2020, s. 16; Bernard Comrie, "On the Importance of Arabic", *Perspectives on Arabic Linguistics III*, ed. Bernard Comrie & Mushira Eid, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, 1991, s. 7.
- 21 Eleanor Coghill, "Neo-Aramaic", *Arabic and Contact-Induced Change*, ed. Christopher Lucas & Stefano Manfredi, Language Science Press, Berlin, 2020, s. 393.
- 22 Enam al-Wer, "Jordanian Arabic (Amman)", *The Encyclopedia of Arabic Language and Linguistics*, Brill, Leiden, 2007, c. II, s. 514.
- 23 Enam al-Wer, *a.g.e.*, c. II, s. 515.
- 24 Luca D'Anna, "Arabic in the Diaspora", *Arabic and Contact-Induced Change*, ed. Christopher Lucas & Stefano Manfredi, Language Science Press, Berlin, 2020, s. 312.
- 25 Jordi Aguadé, "The Maghrebi dialects of Arabic", *Arabic Historical Dialectology: Linguistic and Sociolinguistic Approaches*, ed. Clive Holes, Oxford University Press, US, 2018, s. 58.
- 26 Mohammad Ali Al-Zahrani, "Hypothetical and Counterfactual Mood Markers: Hierarchical Placement", *The International Journal of Arabic Linguistics (IJAL)*, vol. VI, no, 1-2, Marocco, 2020, s. 175.
- 27 Al-Zahrani, *a.g.e.*, s. 175.
- 28 Emtenan Eifan, *Grammaticalization in Urban Hijazi Arabic*, The University of Manchester, Manchester, 2017, s. 36.
- 29 Luca D'Anna, *a.g.e.*, s. 312.
- 30 Heikki Palva, "Northwest Arabian Arabic", *The Encyclopedia of Arabic Language and Linguistics*, Brill, Leiden, 2008, c. III, s. 406.
- 31 Thomas Leddy-Cecere, *a.g.e.*, s. 606.
- 32 Emad Al-Saidat & Islam Al-Momani, "Future Markers in Modern Standard Arabic and Jordanian Arabic: A Contrastive Study", *European Journal of Social Sciences*, Vol. 12, No. 3, 2010, s. 403.
- 33 Duaa AbuAmsha, "The Future Marker in Palestinian Arabic: An Internal Or Contact-Induced Change?" *Proceedings of the 2016 annual conference of the Canadian Linguistic Association*, Kanada, 2016, s. 7.
- 34 Najib Ismail Jarad, "The Evolution of the B-Future Marker in Syrian Arabic", *Lingua Posnaniensis*, 2013, s. 73.
- 35 Jarad, *a.g.e.*, s. 73
- 36 Mahasen Hasan Abu-Mansour, "Meccan Arabic", *The Encyclopedia of Arabic Language and Linguistics*, Brill, Leiden, 2008, c. 3, s. 187.
- 37 Jarad, *a.g.e.*, s. 71.
- 38 Nidal Alshorbaji, "Prefixes in Various Arabic Dialects in Comparison of Standard Arabic: Progressive and Future Tenses", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 1, 2020, s. 7.
- 39 Andrew Freeman, "Why There is No Koiné in San'aa?, Yemen", *Perspectives on Arabic Linguistics XVI*, ed. Sami Boudelaa, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, 2002, s. 70.
- 40 Andrew Freeman, *a.g.e.*, s. 70.

- 41 Yaşayan Arap lehçelerinin hemen hemen hepsinde olumsuzluk formlarının buna benzer şekillerde geldiğiyle ilgili olarak bk. Abdulkafi Albirini, “The Acquisition of Arabic as a First Language”, *The Routledge Handbook of Arabic Linguistics*, ed. Elabbas Benmamoun & Reem Bassiouney, Routledge, US, 2018, s., 233 vd.
- 42 Jonathan Owens, “Dialects (speech communities), the Apparent Past, and the Grammaticalization: Towards on Understanding of the History of Arabic”, *Arabic Historical Dialectology: Linguistic and Sociolinguistic Approaches*, ed. Clive Holes, Oxford University Press, US, 2018, s. 246.
- 43 Andrew Freeman, *a.g.e.*, s. 70.
- 44 Thomas Leddy-Cecere, *a.g.e.*, s. 606.
- 45 Janet Watson, *The Phonology and Morphology of Arabic*, Oxford University Press, US, 2002, s. 177.
- 46 Jordi Aguadé, *a.g.e.*, 58.
- 47 Hamid Ouali, “The Syntax of Tense in Arabic”, *The Routledge Handbook of Arabic Linguistics*, ed. Elabbas Benmamoun & Reem Bassiouney, Routledge, US, 2018, s. 97.
- 48 Leddy-Cecere, *a.g.e.*, 612.
- 49 Komisyon, *Moroccan Arabic*, Hey’etu’s-Selâm, Mağrib, ts., s. 116.
- 50 Elabbas Benmamoun ve dğr., “Variations on the Same Theme: Sentential Negation and the Negative Copula in Arabic”, *Perspectives on Arabic Linguistics XXIV–XXV*, ed. Samira Farwanah & Hamid Ouali, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, 2014, s. 128.
- 51 Jan Hoogland, *The Routledge Introductory Course in Moroccan Arabic*, Routledge: Taylor & Francis Group, New York, 2018, s. 290.
- 52 Komisyon, *a.g.e.*, s. 117.